

Het jaar 2008 verslagen: onderzoek jaarverslaggeving

Ruud Vergoossen

Voor u ligt *Het jaar 2008 verslagen: onderzoek jaarverslaggeving*. Hierin wordt verslag gedaan van empirisch onderzoek naar de praktijk van de jaarverslaggeving. Het is inmiddels de veertiende editie van een reeks waarmee het Koninklijk NIVRA in 1996 is gestart. Nieuw is dat *Het jaar 2008 verslagen* door het Maandblad voor Accountancy & Bedrijfseconomie (MAB) wordt uitgegeven, in tegenstelling tot de vorige edities die als NIVRA-geschrift zijn gepubliceerd. Bovendien hebben het NIVRA en het MAB besloten *Het jaar 2008 verslagen* te verspreiden onder alle registeraccountants, zodat niet alleen de lezers van het MAB kennis kunnen nemen van de interessante onderzoeksresultaten. De in dit nummer opgenomen artikelen zijn beoordeeld door een *gelegenheidsredactie* die is samengesteld uit de volgende leden van de (kern)redactie van het MAB en de redactieraad van *Het jaar 2008 verslagen*: Rob Bosman, Ralph ter Hoeven, Chris Knoops en ondergetekende.

Op deze wijze is er wederom sprake van een bundeling van krachten op het gebied van het jaarverslagenonderzoek in Nederland. De reeks *Het jaar 19xx/20xx verslagen* zelf is al een bundeling van eerdere initiatieven. Het is namelijk een vervolg op de serie onderzoeken die in de periode 1972-1992 onder auspiciën van het NIVRA is uitgevoerd en de serie *Jaar in, jaar uit* waarvan in de periode 1986-1995 negen edities zijn verschenen.

De onderwerpen in *Het jaar 2008 verslagen* zijn gekozen op grond van hun actualiteit. De auteurs zijn echter vrij geweest om aan de uitwerking een eigen invulling te geven, waardoor zij hun stempel op de artikelen hebben gedrukt.

In het eerste artikel gaan Bout, Ter Hoeven en Langendijk in op de problematiek rondom *fair-value-accounting*, *inactieve markten* en *procycliciteit*. Hierin besteden zij aandacht aan de gevolgen van inactiviteit van de markten voor de wijze waarop de reële waarde van financiële instrumenten wordt bepaald en bespreken zij de vermeende procyclische werking van waardering tegen reële waarde. In een jaarrekeningonderzoek onder alle banken en verzekeraars binnen de FTSE Eurofirst 300-index, is nagegaan in

hoeverre de financiële activa en financiële verplichtingen tegen reële waarde zijn gewaardeerd. Daarnaast is onderzocht of er een verband bestaat tussen de grootte van een bank en de mate waarin financiële activa en financiële verplichtingen tegen reële waarde zijn gewaardeerd en is aan de hand van de fair-value-hiërarchie bekeken, in hoeverre marktinactiviteit invloed heeft gehad op de wijze waarop de financiële instrumenten zijn gewaardeerd. Uit het empirisch onderzoek blijkt dat de blootstelling aan reële waarden op de balansen van de onderzochte financiële instellingen beperkt is, doordat tegenover tegen reële waarde gewaardeerde financiële activa in belangrijke mate tegen reële waarde gewaardeerde verplichtingen staan. Hiervan gaat een dempende werking uit naar de procycliciteit van de balansen. Ook is uit het empirisch onderzoek gebleken dat kostprijscategorieën, waaraan impairment-regels op basis van het *incurred loss-model* (en dus niet op basis van reële waarden) zijn gekoppeld, nog altijd een zeer belangrijke waarderingcategorie vormen. De auteurs concluderen dat *fair-value-accounting* als zodanig niet procyclisch heeft gewerkt op het financiële systeem.

Het onderwerp *impairment van goodwill* wordt in het tweede artikel behandeld door Backhuijs en Bosman. Goodwill is vaak een belangrijke post op de balans van ondernemingen. Hij representeert de 'overwinst' die door de overnemende onderneming is betaald bij de overname van een andere onderneming. IFRS 3 eist dat ondernemingen jaarlijks testen of goodwill nog steeds zijn waarde heeft behouden, zo niet dan moet de boekwaarde van de goodwill geheel of gedeeltelijk ten laste van de winst-en-verliesrekening worden afgeboekt naar de lagere realiseerbare waarde. Juist in tijden van economische crisis is het voor gebruikers van jaarrekeningen van belang inzicht te krijgen in de veronderstellingen over toekomstige kasstromen die ten grondslag liggen aan de waarde van goodwill op de balans en de afboekingen ten laste van de winst-en-verliesrekening. De auteurs hebben de jaarrekening 2008 onderzocht van de vijftig ondernemingen, waarvan de aandelen zijn opgenomen in de AEX en AMX van Euronext Amsterdam. Opvallende bevinding van het onderzoek is dat relatief

weinig informatie wordt verstrekt over de belangrijkste veronderstellingen voor de bepaling van de realiseerbare waarde van de goodwill. Dat geldt ook voor de informatie over de gevoeligheid van de op de balans opgenomen goodwill voor mogelijke toekomstige wijzigingen in de belangrijkste veronderstellingen.

Het derde artikel van Camfferman en Eeftink is getiteld *geassocieerde deelnemingen in de jaarrekening: informatie in de toelichting*. Hierin doen de auteurs verslag van een onderzoek naar de informatieverstrekking over geassocieerde deelnemingen in de jaarrekening van grote Europese ondernemingen die rapporteren op basis van IFRS. Geassocieerde deelnemingen zijn entiteiten waarin de investeerder invloed van betekenis heeft. Deze deelnemingen worden onder IAS 28 verwerkt volgens de equity-methode. Door het gecompriimd presenteren van informatie over activa en verplichtingen van deelnemingen op één regel in de balans, en over opbrengsten en kosten op één regel in de winst-en-verliesrekening, gaat informatie over individuele deelnemingen verloren die mogelijk relevant is voor de gebruikers van jaarrekeningen. Een begrijpelijke en in de regelgeving herkenbare reactie is om deze samenvatting weer gedeeltelijk ongedaan te maken. Door informatie te geven over individuele deelnemingen of meer gedetailleerde informatie over de deelnemingen gezamenlijk, wordt de *black box* die de post geassocieerde deelnemingen kan zijn weer enigszins geopend. De auteurs concluderen op basis van hun onderzoek dat er naast gedeeltelijke niet-naleving van de verslaggevingsregels ook sprake is van aanzienlijke informatieverstrekking boven het vereiste minimum. Dit betreft bijvoorbeeld het verstrekken van een mutatieoverzicht, het benoemen van de (belangrijkste) deelnemingen die op basis van de equity-methode worden gewaardeerd, het weergeven van de belangen daarin, en het geven van samengevatte informatie over belangrijke deelnemingen afzonderlijk in plaats van in totalen. Een aanpassing van de IFRS om meer concreet richting te geven aan informatie in de toelichting lijkt wenselijk.

Het vierde artikel dat is geschreven door Hartman en Litjens gaat over *verslaggeving in de bouw en projectontwikkeling*. Hierin behandelen zij de bedrijfstakspecifieke toepassing van IFRS ten aanzien van bouwactiviteiten en projectontwikkeling waarbij de informatiewaarde van de jaarrekening centraal staat. Daartoe hebben de auteurs de jaarrekening 2008 onderzocht van de vijftig grootste Europese beursgenoteerde ondernemingen in de bouw en projectontwikkeling. Elementen om de informatiewaarde van de jaarrekening te toetsen zijn vergelijkbaarheid van het resultaat, de wijze van opbrengstverantwoording en de kritische keuzen in de waarderingsgrondslagen en de

risico's inzake schattingonzekerheden. In het onderzoek komt naar voren dat de informatieverstrekking in de jaarrekening niet altijd eenduidig, en soms zeer diffuus is. Zo is voor de inrichting van de winst-en-verliesrekening het land van herkomst van de onderneming meer bepalend dan de bedrijfstak. Ook de meest kritische grondslagen zijn slechts gedeeltelijk uit de jaarrekening te halen. Toelichtingsvereisten met betrekking tot de schattingonzekerheden die inherent zijn aan bouwactiviteiten worden slechts kwalitatief benoemd en niet gekwantificeerd. Verder zijn de belangrijke publiek-private activiteiten ten aanzien van concessieovereenkomsten nog niet goed vergelijkbaar. Het artikel geeft een beeld van de wijze waarop Europese ondernemingen in de bouw en projectontwikkeling IFRS interpreteren en toepassen.

Van Ginkel en Kemps schrijven in het vijfde artikel over de *nieuwe verslaggevingsregels voor fondsenwervende instellingen*. De nieuwe regelgeving is vastgelegd in RJ 650 en met ingang van boekjaar 2008 van kracht geworden. In dit artikel wordt ingegaan op de achtergronden van deze speciale richtlijn en wordt gerapporteerd over de eerste bevindingen van de toepassing daarvan. Dit doen de auteurs aan de hand van een onderzoek van vijftig jaarverslagen van fondsenwervende instellingen. Het onderzoek toont aan dat de toepassing van RJ 650 beter kan ten aanzien van de toelichting op de kosten van beheer en administratie, het gebruik van kengetallen en de toelichting op de directiebeloning. Uit de jaarverslaggeving 2008 blijkt dat de algemeen geformuleerde eis van RJ 650 om de kostentoerekenmethodiek uiteen te zetten in de praktijk tot zeer diverse toelichtingen leidt. De beoogde transparantie met betrekking tot de kosten van beheer en administratie op sectorniveau is nog niet bereikt. De auteurs doen een oproep aan de goedbedoelinstellingen om in overleg met belanghebbenden te komen tot meer uniformiteit om zodoende de transparantie van de jaarverslaggeving op het punt van de kosten van beheer en administratie te vergroten.

In het zesde en laatste artikel behandelen Vos, Blommaert en Berkouwer de *jaarverslaggeving door onderwijsinstellingen*. De aangepaste Regeling jaarverslaggeving onderwijs en RJ 660 over onderwijsinstellingen zijn met ingang van het boekjaar 2008 van kracht geworden. RJ 660 is bedoeld om te komen tot een meer actuele en geharmoniseerde jaarverslaggeving voor de gehele onderwijssector. Belangrijk is de onderlinge vergelijkbaarheid van de onderwijsinstellingen. De auteurs beschrijven het kader van de regelgeving en de onduidelijkheid over de openbaarmaking. Daarnaast komen onderdelen van de horizontale verantwoording aan de orde, onder andere gericht op resultaatanalyse en interne beheersing. Behalve in gewenst beter

gebruik van de modellen, wordt ook inzicht gegeven in de eenmalige stelselwijziging als gevolg van de nieuwe RJ 660. De auteurs gaan verder in op de verbeteringsmogelijkheden van de belangrijkste balansposten voor de financiële positie. Hierbij wordt stilgestaan bij het spanningsveld tussen RJ 271 over personeelsbeloningen en de verwerking van de voorziening inzake BAPO (Bevordering Arbeids Participatie Ouderen). De auteurs concluderen dat de onderwijssector een belangrijke stap naar verdere harmonisatie van de regelgeving heeft gezet met de invoering van RJ 660, maar dat transparantie en uniformering nog om nadere stappen vragen zowel wat betreft de financiële als niet-financiële informatie in het jaarverslag. De overheid geeft niet duidelijk aan wat zij eigenlijk wil met de openbaarheid van de jaarverslagen uit de onderwijssector, terwijl het ministerie de horizontale verantwoording naar direct betrokkenen over onderwijsinstellingen zo belangrijk vindt

Ik verwacht dat *Het jaar 2008 verslagen* een bijdrage levert aan de voortgaande verbetering van de jaarverslaggeving

in Nederland en aan de kennis over de theorie, wet- en regelgeving en praktijk omtrent actuele verslaggevingsonderwerpen. Gaarne wil ik namens de redactie van *Het jaar 2008 verslagen* de auteurs hartelijk bedanken voor hun bijdrage aan dit bijzondere nummer van het MAB. De redactie houdt zich uiteraard aanbevolen voor suggesties en opmerkingen naar aanleiding van deze publicatie.

Ruud Vergoossen, voorzitter redactie *Het jaar 2008 verslagen* ■

Prof. dr. R.G.A. Vergoossen RA is directeur Vaktechniek BDO Accountants & Adviseurs en hoogleraar op het gebied van de externe financiële verslaggeving Nyenrode Business Universiteit en Universiteit Maastricht.